

PÁRHUZAMOS ÉLETRAJZOK

- 2 MAGYAR, 2 BELGA, 2 AFRIKAI: GLEVICZKY ANDRÉ ÉS BONYHÁDI BÉLA -

ÍRTA: MÉSZÁROS ZSOLT

Bevezetés

PLUTARKHOSZ után szabadon. Ez a mű két magyar származású, belga állampolgárságú Afrikában kiteljesedő férfi nem mindennapi életútját mutatja be. Gleviczky André orvosként utazta, élte be Afrikát 38 éven keresztül, míg Bonyhádi Béla üzletemberként mondhatja el ugyanezt magáról. Az alábbi két interjúban megismerhetjük mindkettőjüket: élményeiket, örömeiket, bánataikat, tapasztalataikat és véleményüket Afrika jelenéről és jövőjéről. A két sokat megélt úriember története belülről ad bepillantást a fekete kontinens rejtelmeibe, egy orvos és egy üzletember szeméin át.

Történelmi áttekintés

Interjúalanyaim afrikai tartózkodása (1963-2001) alatt az alábbi történelmi események mentek végbe a régióban.

Belga Kongó 1960. június 30-án Kongói Köztársaság néven vált függetlenné a gyarmatosító országtól. A fiatal országban a különféle külső és belső érdekek szeparatista mozgalmakat indítanak el, elsősorban Katanga és Dél-Kasai tartományokban. 1961-ben katangai lázadók és a kommunista beállítottságú vezértől rettegő nyugati hatalmak speciális egységei elfogják Patrice Lumumba-t, Kongó első miniszterelnökét és kivégzik. A háttérből a hadsereg főparancsnoka, Joseph-Désiré Mobutu irányítja az országot. A katangai és dél-kasai gazdag bányavidékek arra ösztönözték a belga üzleti érdekeket, hogy támogassák a szecesszionista mozgalmakat. 1965-ben Mobutu vetett véget a káoszoknak és egyesítette

hatalma alatt az országot. 1967-ben Jean Schramme belga telepes a gyarmati közigazgatás visszaállítását követelvéen zsoldoshadsereget szervezett és elfoglalta Stanleyville-t (mai Kisangani) és Bukavu-t. Az addigra már Kongói Demokratikus Köztársaságra keresztelt nemzetet a következő 30 évben relatív stabilitás jellemezte, Mobutu Sese Seko kleptokratikus diktatúrája alatt.

Ruandát és Burundit a hutu és tuszi népcsoportok közötti feszült viszony tette ismerté a világsajtóban az utóbbi húsz évben. Pedig a két népcsoport már több mint 500 éve bevándorolt erre a vidékre, a tuszik észak-nyugatról hajtották ide jószágaikat, míg a hutuk keletről népesítették be a térséget. A történelem folyamán a kisebbségi tuszi lakosság (kb. 15%) kezében összpontosult a hatalom és ez gykori összetűzésekhez vezetett a hutukkal. A berlini Kongó-konferencia után (1884) Ruanda és Burundi területe német védnökség alá került. A térség feletti kormányzást az első világháború után Belgium vette át és a Népszövetség mandátuma alatt 1923-ig felügyelte azt, majd ugyanő ENSZ gyámság keretében egészen az 1962-ben kikiáltott függetlenségig diszponált rajta. Ezt követően még gyakoribbakká váltak az atrocitások mindkét népcsoport részéről, a világ közvéleményét azonban főleg az 1993-1996 közötti népirtások sokkolták. A két országban lemészárolt tuszik és hutuk száma meghaladta a másfél milliót.

GLEVICZKY ANDRÉ

Gleviczky André 1956 júniusában mondott búcsút Magyarországnak és az állatorvosi egyete-

men végzett tanulmányainak. A forradalom alatt a mennyasszonyáért visszajött Pestre, majd egy rövid bécsi kitérő után Belgiumba, a leuveni egyetem sebészorvosi karára került. Tanulmányai befejeztével amerikai vízumkérelmet adott be, de a bürokratikus eljárás útvesztőjében eltévedt fiatalember 1963-ban az „álmok földje” helyett az „álmok földjén”, a Kongói Köztársaságban találta magát. 38 évet dolgozott a fekete kontinensen, nyugdíjazása után, 2001-ben tért vissza Belgiumba. Három gyermek édesapja és két könyv írója. A *La D evoureuse* (Felfal az erdő) a kongói esőerdő emberszabású szárnyáról sz l, m g a „... *Et le malin se mit a ricaner*” („...  s vigyorog az ördög”) a belga Schramme által vezetett 1966-1967 közötti zsoldosl zad st beszéli el reg nyszer en. André beszél szuahéli, pular, lingala és kirundi nyelveken.

M. Zs.: André, mindenekelőtt mondd el, hogy hogyan kerültél kapcsolatba Afrikával?

A.G.: 1963-ban felhagyva az amerikai v zumgy trelmekkel lehetőséget kaptam egy belga mag nc gt l, akik orvosokat kerestek az  ltev ny kre. Akkoriban nagy volt az orvoshiány, mert a legtöbb európai elhagyta az országot 1960 után. Niokiban dolgoztam egy kaucsuk ltev nyen, körülbelül 40 000 helybelit és 150 fehér telepest láttam el. A kórházban 170 fekvőhely volt és a két év alatt, amíg ott dolgoztam, egy  gy sem volt üres. Akkor még életben volt az a belga gyarmati intézkedés, hogy minden cégnek nemcsak a dolgozókat, hanem a környéken  l  helyieket is k teless g k volt ellátni. Erre kaptak a gyarmati kormányzattól egy külön keretet, amiből gazdálkodhattak.

M. Zs.: Milyen betegségekkel tal lkozt l Niokiban?

A.G.: Az  lomk r volt a leggyakoribb. Emellett rengeteg sz l st vezényeltem le. De a kisebb v g sokt l egészen a v zil harap sig minden előfordult. Mivel ez kaucsuk ltev ny volt, a munkahelyi balesetek nem voltak olyan súlyosak, mint egy bányában.

M. Zs.: 1965-ig sz lt a szerz d sed ennel a vállalatnál. Aztán merre tovább?

A.G.: 1965-ben lejárt a szerz d sem és visszajöttem Belgiumba, de addigra már beleszerettem Afrikába. Im dttam a természetet, a vadászatot és a munkámat. Az orvosi munka nagyon sokoldalú volt, olyan dolgokat is megtapasztaltam, amilyenekkel egy európai sebész soha nem találkozna.  gy h t 1965-ben elvállaltam egy felkérést egy belga b ny v llalatn l Kelet-Kongóban, Puniaban. A környéket áthatolhatatlan, irtózatosan s r  esőerdő borította, a folyó  rter ben csak pirogue-gal lehetett közlekedni. A

kongói forradalom miatt kevés orvos vállalkozott erre a vidékre.  n a vállalat kórházát vezettem és tartózkodásom alatt verte le Mobutu Sese Seko a Schramme-lázadást, melyet Jeanne Schramme belga  ltev nyes indított. Schramme a függetlenség előtti helyzetet szerette volna visszaállítani.  rdekes ge a helyzetnek, hogy előtte Mobutu pont a zsoldosok segítségével szerezte vissza ezt a területet a felkelőktől. Majd a zsoldosok Mobutu ellen is fellázadtak és még ha nehezen is, de sikerült Bukavuba visszaszorítani a lázadókat és végül a Vöröskereszt emelte ki őket Ruand n keresztül. Ez egy nagyon kellemetlen háború volt, mert itt a fehek harcoltak a feketék ellen.

M. Zs.: 1970-ben te is tov bl pt l Bukavuba. Mi  rt?

A.G.: 1970-ben lejárt a szerz d sem Puniaban és a lányom iskoláskorú lett és  gy döntöttem, hogy Bukavuban magánpraxist nyitok, mert ott sok fehér tartózkodott. Bukavu környékén gazdag  n-, kolumb-tantalit és aranybányák voltak, nem beszélve a kávé-, tea- és kinin ltev nyekr l. Négy évig maradtam itt, majd 1974-78 a lányom középiskolai tanulmányai miatt Burundiba, Bujumburaba költöztem, ahol a mai napig működik egy belga iskola. Ott szintén magán orvosként tevek nykedtem. 1978-ban elváltam a feleségemtől és a lányom elment Amerikába tanulni.

M. Zs.: 1978-ban Szeneg lba vetett a sors. Hogyan kerültél oda és hogyan emlekszel azokra az időkre?

A.G.: 1978-ban felhagytam a mag npraxissal és a belga államnak kezdtem dolgozni. Akkoriban az állam együttműködési szerződés keretében orvosokat és ápolókat küldött fekete Afrika egyes országaiba.  gy kerültem Ourossogui községébe, ahol egy k rh z be zemeltet s re érkeztem. Az Európai Fejlesztési Alap egy vadonatúj kórházát építettett, de a szeneg liaknak nem volt elég orvosuk, hogy beindítsák,  gy h t engem kértek meg, hogy igazgassam a kórházát. Hárman voltunk orvosok és egy technikus. A szeneg liak rendesek, tisztességesek, keményen dolgoztak. A dakari egyetem hozzám küldött fiatal sebészeket gyakorlatra. Egyedül klimatikusan volt borzalmas a hely a gyakori homokviharokkal és az elviselhetetlenül s raz h s ggel. A k rh z még ma is működik, jelenleg a szenegáli hadsereg használja. Itt született a második fiam a második feleségemtől.

M. Zs.: Következő  llom sod Elefántcsontpart volt. Csak nem egy homokvihar f jt le oda?

A.G.: 1982-ben Odi nn be helyeztek  t, egy

megyei kórházba. A belgák elvállalták, hogy Ferkessedougouban felújítanak egy régi kórházat, sebészeti, szülészeti és röntgenosztállyal látják el. Az afrikai munkamorálhoz híven nem siették el a dolgot és csak 1985-ben avattuk fel az új intézményt. Én is átköltöztem és egy fiatal sebészorvossal egyetemben. Kevés volt helyben a szakképzett orvos, és akiket ki is képezték, azok nem akartak a kis falvakban dolgozni, hanem inkább a városokba mentek. 1991-ig dolgoztam itt, afrikai tartózkodásom legkellemesebb helyén.

M.Zs.: 1991-ben nagy változás történt Belgium Afrika-politikájában. Hogyan hatott ez rád?

A.G.: Igen, 1991-ben úgy döntött a belga állam, hogy a közvetlen támogatást megszünteti és csak egy kormányzati szervezeteken (NGO) keresztül folytatja az együttműködést. A belga orvosok kihelezése túl költséges volt és úgy gondolták, hogy az orvosképzést már a helyiek is elvégezhetik. Így kerültem 1991-ben az Orvosok Határok Nélkül (MSF) szervezetéhez. Először a kongói Lubumbashiba vezetett utam, ahol egy felkelés következtében minden tönkretettek, majd a következő hónapokban Csádban, a Bongor-Kélo-Pale háromszögben hoztunk helyre pár kórházat a polgárháború közepette.

M.Zs.: 1992-1993 között élted át a legnehezebb időszakot Libériában. Meséld kicsit az ottani körülményekről, élményeidről.

A.G.: Igen, Monroviában voltam sebész az első libériai polgárháború közepette, majd Voinjama környékén az egyetlen fehérként próbáltam három kórházat üzemeltetni. Öt falkió harcolt egyszerre egymás ellen és köztük sínylődtek az ártatlan civilek és mi, orvosok. Afrikai tartózkodásom alatt itt éreztem egyedül igazán veszélyben az életem. 1993-ban ismét a belga állam alkalmazásába álltam és újonnan Burundiba küldtek. Gondoltam a nyugdíjig kihúzó, majd utána az MSF-nél szerettem volna dolgozni, mert nagyon tetszett, hogy háromhavonta utaztunk az egyik helyről a másikra. Burundiban Rutubu városában készítettünk elő egy kórházat: négy év alatt kellett volna rendbe szedni az intézményt. Három héttel az érkezésem után megölték a hutu elnököt és megindult a mészárlás. Én ott maradtam, de nem lehetett dolgozni, mert tuszi ápolóim voltak és a hutu betegek nem jöttek. Onnan Makambába helyeztek át, ott minden ápolóim hutu volt és a tuszik nem jöttek. 1996 után a helyzet tarthatatlan volt és Belgium megszüntette a kórházat, a 150 európai alkalmazott visszatért, csak én maradtam egyedül kint.

Bujumburában állomásozott 3000 francia és meg-

egyeztem velük, hogy adjanak egy altatóorvost és felállítok egy kis kórházat. A belga adminisztráció erről nem tudott, de szerencsére az akkori miniszter jó barátom volt. A flamand származású miniszternek az volt az elképzelése, hogy Afrika-jártas embereket kell az adminisztráció élére kinevezni. Így engem bíztak meg az együttműködési szerződés felügyeletével. Mivel én nem értettem az adminisztrációhoz, sok félreértést okozott a helyzet. Rengeteg pénzünk volt, de a bürokrácia miatt nem tudtuk azt jól elkölteni. Csak, hogy egy példát említsék: 100 tonna babcsírat hoztunk volna Kenyából szétosztásra, de a helyiek szóltak, hogy nem akarnak babot, mert azt két hétig szárítani kell és a felkelők összezedik és elviszik őket. Inkább kérnének maniókát vagy édesburgonyát, mert azt a földből kell kihúzni, amikor szükség van rá. Én azonnal le akartam állítani a babvásárlást, de a rendelést már leadtuk Brüsszelbe és hónapokig tartott volna, míg leállítjuk. Akkor meg már késő volt, mert megjött az esős hónap és már nem lehetett vetni. A flamand miniszter felhatalmazott azonnali döntéshozatali joggal, ami miatt természetesen a brüsszeli adminisztrációval kerültem gyakran éles ellentétbe. Máskor, egy pap 400 kilométeres utat tett meg, hogy velem beszéljen és emiatt öt percre otthagytam egy követségi tárgyalást, mire a hivatalnokok megsértődtek és óriási cirkuszt csináltak. Ennek ellenére rendesek voltak, mert nem hívtak vissza a nyugdíjazásom előtt, de belefáradtam ebbe a tehetetlenségbe.

M.Zs.: 2001-es nyugdíjazásod után miért döntöttél úgy, hogy otthagyd azt a kontinenst, ahol az életed több mint felét töltötted?

A.G.: Sajnos azt kell mondanom, hogy kiábrándultam Afrikából. Rájöttem, hogy a földrésznek nincs jövője. A munkám nem segített, sőt még rontott is a helyzeten. S mindamelllett a két hobbimat sem tudtam már űzni: a vadászatot és a gyógyítást.

M.Zs.: Mit tapasztaltál a feketék és a fehérek közötti viszonyról utazásaid során?

A.G.: Minden ember más. Ez igaz mindenkire, bőrszíntől függetlenül. Én egyszer sem tapasztaltam, hogy a bőrszínem miatt hátrány érne, de voltak olyan fehérek, akiket nem szívesen látták viszont. A tuszi-hutu harcokban rám semlegesként tekintettek, akinek semmi köze az egészhez. Az életem nem éreztem veszélyben soha, leszámítva Libériát.

M.Zs.: Bár tudom, hogy nincs olyan, hogy „afrikai”, mégis, véleményed szerint mi az a kulturális jegy, ami közös az afrikaiakban és megkülönbözteti őket más kontinensek lakóitól?

A.G.: Ha a bantuokról beszélünk, egy dolgot megfigyeltem Szenegáltól Kongóig mindenhol, ahol jártam. A bantu hiedelemvilágban létezik egy olyan varázsszer, mely szerint fém nem hatolhat be a testükbe. Ezt még az egyetemet végzett orvosok is vallották és néha még az értelmes, művelt segítők sem akartak beadni injekciót valakinek, mert az a varázsszer hatása alatt állt és azt gondolták, hogy ők nem árthatnak neki.

Ami a társadalmi felépítésüket illeti, én a bantuakat két csoportba osztanám: az erdőlakókra és a nem erdőlakókra. Az erdőlakók nem szeretnek dolgozni, ezért európai értelemben lustáknak is lehetne hívni őket. Nekik a munka egy szenvedés, ami teljesen érthető. Mindenük megvan, csak le kell szedni az élelmet a fáról. Az erdőn kívül lakóknak tervezniük kell a száraz évszakra is, tehát ott a felelősségtudat és tervezés magasabb szintre fejlődött.

M.Zs.: Burundiban pont a ruandai vérengzések előtt és alatt tartózkodtál. Te a mészárlásokból és atrocitásokból mit tapasztaltál?

A.G.: A hutuk és a tuszik között évszázadok óta nagy a feszültség. A tuszik északról jöttek délre, pásztornép és a földműves hutuk területén átvették a hatalmat. Etnikumra is inkább az abesszíniai feketékhez tartoznak, míg a hutuk bantuak. A bantu hiedelemvilágban a föld nem az élők tulajdona, hanem az ősök szellemei öröködnék felette. Ezért van az, hogy ha egy törzs rátámad a másikra, az visszavonul a saját területére. Ott nem kell félnie, mert oda nem teszik be a lábukat a másik törzs tagjai, mert félnek az ősök szellemeinek bosszújától. A tuszik – mint pásztorkodó nép – ezt a hiedelmet nem tartották és az elfoglalt hutu földeket felosztották a sajátjai között. Ebből fakadtak a problémák és a demokrácia csak rosszabbított a helyzeten. A demokrácia azoknak jó, akik megértik, hogy miről van szó. Aki viszont nem érti azt, annak rossz. Afrikában úgy értelmezték a demokráciát, hogy aki megnyeri a választásokat, az a király és nem kell figyelembe vennie a kisebbséget. Csak az erőviszonyok számítanak. A ruandai vérengzés ennek a következménye.

Én láttam a harcok eredményeit, holttestek százait heverni a földön. Megkülönböztethetők a tuszi és a hutu vágásstílusok, melyet a *machette*-tel ejtettek. Gyakran én varrtam össze a nem teljesen levágott fejeket. Egyszer, amikor egy csatatéren haladtam át, ráléptem valamire és az felnyögött. Kiderült, hogy egy haldokló kisgyermek volt.

M.Zs.: Mi volt a legszörnyűbb és legszörnyűbb élményed Afrikában?

A.G.: Mindegyik a szakmámhoz kötődik. Egy-egy

sikeres műtét nagyobb öröm volt, mint Európában. Egyszer egy gyerek leesett egy fáról és egy száraz facsonk átszúrta a mellkasát. Akkor lyukat hagyott benne, hogy látszódot a szíve, ahogy dobog. Mindkét tüdeje bevezett. Nem gondoltam, hogy túléli. Az apja azt ígérte, hogy ha megmentem, ad nekem egy tehenet. Nagyon erős szervezete volt a srácnak és szépen gyógyult. Akkor jött az apja és mondta, hogy ha meggyógyul, ad nekem egy kecskét. A végén a kisrác teljesen felépült és hozott nekem egy tojást. A legborzasztóbb pillanatokat Libériában éltem át, ahol megcsonkolt gyerekeket kellett kezelnem. Szomorú látvány volt az a sok kéz nélküli kisrác.

M.Zs.: Te mennyiben lettél „afrikai”?

A.G.: Leginkább a dolgok értékének megállapításában. Egy fiatal kollégám kavart egy lánnyal, és a kisasszony apja már reklamált, hogy illene fizetni. A kollégám engem küldött az apához, hogy alkudozzak vele. A férfi azt mondta, hogy 12 tehén. Erre én azt válaszoltam, hogy az nagyon sok egy lány kegyeiért és elmagyaráztam neki, hogy ha egy doboz gyufa 50 centbe kerül, az mindenkinek 50 cent. Erre ő azt felelte: ti, fehérek, azt nem értitek, hogy a szegény embernek 50 cent a gyufa, de egy gazdagnak nem 50 cent. Egy gazdagnak többre kerül a gyufa. Ezt a fajta gondolkodásmódot én is átvettem. Ha Afrikában megosztod a vagyoned egy szegényekkel, nem esik bántódásod. Szenegálban, például, a kikötőben illik felbérelni egy srácot vezetőnek. Ő egész éjjel veled lesz, ott alszik a sarokban a bárban vagy az utcán a kocsid mellett, de ha neki adsz pénzt ezért, azt mások is tiszteletben tartják és nem bántanak. Mert látják, hogy megosztod a vagyoned.

M.Zs.: André, végezetül röviden fejtésük meg, hogy mi is Afrika problémája?

A.G.: Kezdjük inkább ott, hogy mi is a mi problémánk? A fehér kultúra borzasztóan imperialista. Mi mindig azt mondjuk, hogy az a jó, amit mi gondolunk. Mi mindig tanítani akarunk, tanulni sosem. Nem tagadom, a gyarmatosításnak pozitív oldalai is akadnak, de ha globálisan nézzük, csak rosszat tettünk.

M.Zs.: Így utólag, meggyónva bűneinket és lelkiismeret-furdalás által vezérelve mit tudunk tenni, hogy helyrehozzuk a múltat?

A.G.: Én arra a következtetésre jutottam, hogy teljesen mindegy mire költjük a pénzt, nincs eredménye. Mint orvos, teljesen elvesztettem az illúziómat. Elmesélek egy esetet, amely hüen tükrözi ezt: az alultáplált gyereket emberi kötelességem megmenteni, de ezzel több rosszat teszek, mint jót. Az agya

az alultápláltság miatt kiskorában megsérül, és ha visszarakják a gyermeket egy ingerszegény környezetbe, a gyerek a szó szoros értelmében hülye lesz. Ezért ha azt mondják neki, hogy menjen át a szomszédba és öljön meg valakit, mert akkor neki jobb lesz, azt meg is teszi. Nincs jó választás. Ezért is hagytam ott Afrikát, mert szerintem nincs megoldás. Vagyis minden megoldás rossz.

M.Zs.: Tegyük fel, hogy nincs gyarmatosítás. Akkor hogyan élnének most az emberek?

A.G.: Úgy mint akkor, 300 millióan és nem 900 millióan.

M.Zs.: Helyre lehet-e hozni a gyarmatosítás által okozott károkat?

A.G.: Nem, visszafordíthatatlan folyamatot indított el a fehér ember megjelenése. Amikor kimentem, azt hittem, hogy Afrikának lehet jövője. Most azt látom, hogy a következő 100-200 évben nem lesz.

M.Zs.: Ha mindezek tudatában újrakezdhetnéd az életed, elmennél Afrikába dolgozni?

A.G.: Ha 1963-at írnanék, ugyanígy csinálnék mindent. Ellenben most, 2008-ban, nem, mert most már láttam, hogy Afrikának nincs jövője.

Bonyhádi Béla

Bonyhádi Béla gazdasági szakértő, a Société Generale út- és vasútépítési szárnyánál (Chemin de Ferre Enterprise) dolgozott 38 éven keresztül Afrikában. 1956-ban emigrált Magyarországról, majd a brüsszeli egyetemen végezte közgazdaságtudományi tanulmányait. Ez idő alatt éjjeliőrként dolgozott későbbi munkaadójánál. Ottani ismertségén keresztül jutott ki először egy évre Burundiba, majd visszahívása után ismét felajánlottak neki egy lehetőséget a fekete kontinensen. 1963 októbere és 1968 között a kongói Mbuji-Mayi városában foglalatoskodott, mint a vasútépítési vállalat gazdasági vezetője. 1968 után Bujumburába költözött és 2001-es nyugdíjba vonulásáig ott élt. Munkamániás, 38 év alatt összesen 2 hét szabadságot vett ki. Amikor nyugdíjazták, akkor tudta meg, hogy 8 hónap 10 nap szabadsága maradt még.

M.Zs.: Béla, első bujumburái utad előtt hogyan képzelted el a fekete kontinens?

B.B.: Úgy, ahogyan egy bármelyik 23 éves magyar, aki még Nyugaton is alig járt. Annyit tudtam róla, amennyit a tévében és újságokban olvastam. Az út előtt elvittek Brüsszelben egy túraboltba és vettem magamnak egy jó nagy kést, egy csomó

zseblámpát meg miegymást. Azt hittem, hogy az esőerdő közepén leszek, majd amikor megérkeztem Bujumburába, csalódottan tapasztaltam, hogy itt van áram, víz, aszfaltozott út, meg minden más, ami Európában is.

M.Zs.: Ha jól tudom, később azért voltál ennél kevésbé kiépített helyeken is?

B.B.: Igen, a második telephelyem, a kongói Mbuji-Mayi település már nem volt ennyire „európaias”. Nélkülözöm azonban ott sem kellett, inkább az időjárás zavart: a fülledt, párás hőséget borzasztóan nehéz volt elviselni. Három évet dolgoztam a Kongóban, és gyakran jártam Leopoldvilleben, de az egyáltalán nem tetszett. Koszos, zajos, zavaros nagyváros, rosszabb, mint a dzsungel.

M.Zs.: Mint üzletember, hogyan viszonyultál a helyiek munkamoráljához?

B.B.: Kongóban üzletelni teljesen más, mint Európában. Meg lehet a helyieknek tanítani az európai gondolkodást, de elsajátítani sohasem fogják. A kultúrájukból adódik, hogy a gazdagoknak illik megosztani a vagyonuk egy részét a szegényekkel. Ezért a szerződéseket nem veszik túl komolyan, a határidőkről nem is beszélve. A mai napig több százezer eurós tartozása van a burundi államnak a cégünk felé.

M.Zs.: A korrupciónál és kleptokráciákról szóló híradásokból mennyi az igazság?

B.B.: A korrupció sajnos nagyon elterjedt és átszövi az egész vezető réteget Burundiban. Nemrég történt, hogy Burundi pénzügyminiszter asszonya Párizsban járt és felhívott, hogy menjek át hozzá, mert beszélni akar a tartozásuk törlesztéséről. Átutaztam hozzá Brüsszélből, ott meghívatta magát velem egy étteremben, majd 160 000 dollárt kért, hogy amennyiben azt átutaljuk a számlájára, elkezdik a törlesztést. Természetes nem utaltam át neki a pénzt és ők sem a miénket.

M.Zs.: Milyennek élted meg odakint a fekete-fehér viszonyt?

B.B.: Nem éreztem ellenségeskedést a helyiek részéről a fehérek felé. A lakosság túlnyomó többsége barátságos, vendégszerető. A politikusok azok, akik az európaiak ellen gerjesztett gyűlölet szelét lovagolták és így próbáltak hatalomra kerülni. Ez főleg a kilencvenes években erősödött fel és akkor érezhetően nagyobb volt a feszültség. De mindvégig a politikusok gerjesztették ezt a gyűlöletet.

M.Zs.: A hutu-tuszi vérengzések alatt te is a környé-

ken tartózkodtál. A két etnikum viszonyáról tudsz valamit mondani?

B.B.: A tuszik nagyon szép, magas, karcsú legények. Kisebbségben vannak, de mindig is ők uralták az ország politikai, gazdasági életét. Általában lenézik a bantu származású hutukat. A cégünknel a kétkezi munkások hutuk, míg az építésvezetők tuszik voltak. Érdekes, hogy a négy évtized alatt egyszer sem hallottam tuszit kiabálni. A hutuk, ellenben sokkal rabiátusabbak. Nekem voltak és máig is vannak tuszi és hutu ismerőseim is és nagyon elkésztő az, ami történt.

M.Zs.: Neked az 1993-as hutu hatalomra jutással kapcsolatban elég kellemetlen élményed is volt. Meséld róla egy kicsit.

B.B.: A burundi elnök¹ meggyilkolása utáni káoszban betört hozzánk pár fegyveres. Nem rabolni akartak, hanem erőt fitogtatni, megmutatni, hogy ki az úr Burundiban. Kijöttem a hálóból és a mennyezetbe lőttem, mire az egyik lázadó rám lőtt. A májamat érte a lövés, Belgiumba repítettek vissza műtétre és azóta is félévente kell járnom ellenőrzésre.

M.Zs.: Ennek ellenére felgyógyulod után mégis visszatértél Afrikába. Pedig akkor már javában dúlt a véres polgárháború Burundiban és Ruandát is levetették már a nyaralási úticélok listájáról.

B.B.: Szerettem Afrikát. Ott volt a házam, a feleségem, a gyerekeim. Bujumbura a Tanganyika-tó partján fekvő, nyugodt, lakható kisváros volt. Akkoriban az összes volt európai gyarmat közül az volt a legkellemesebb lakóhely a fehér ember számára. Hatalmas házat birtokoltam, kilenc cseléddel, európai társaságba jártunk, sok jó barátunk volt és van a mai napig.

M.Zs.: A 38 év alatt összesen 2 hét szabadságot vettél ki. Ennyit kellett dolgozni?

B.B.: Imádtam a munkámat. Vasúti síneket, hidakat, utakat építettünk. Nemcsak Burundiban, hanem Kongóban, Ruandában, Ugandában és Tanzániában is. Az utóbbiban egy nagyon érdekes élménynek voltam részese. Egy olasz kollégámmal együtt utaztunk a végeláthatatlan síkságban, amikor megpillantottunk egy fehér embert, bennszülött öltözékben, mezítlábasan. Megálltunk és megkérdeztük, mit keres itt ilyen felszerelésben. Kiderült, hogy olasz és bankár volt, de 10 éve megunta az otthoni munkáját és eljött Tanzániába és azóta az őslakosokkal él egy faluban.

M.Zs.: Mi fogott meg téged Afrikában? A kényelmetlenséget?

B.B.: (nevetés) A 38 év alatt egyetlen vadállat sem fogott meg szerencsére, de az emberek kedvessége és az a könnyedség, amivel az életet élik, az igen. Nem túlozták el a formalitásokat. Mindenféle bejelentkezés nélkül érkeztek vendégek, rokonok. Ha kétszer volt rajtam öltöny a munkám folyamán, sokat mondok. Stresszmentes élet, de úgy, hogy közben munkamániás vagyok. A feleségem a mai napig dühöng, ha itt Belgiumban meglátogat egy ottani ismerős és én fizetem ki a szállodáját, mert nem hozott elég pénzt. Én már részben afrikai is vagyok, engem ez már meg sem lep. A bujumburai házamban éreztem igazán otthon magam. Belgiumban mindig is idegen voltam és vagyok, mert nem itt születtem. Nem vagyok idevalósi, se vallon, se flamand. Magyarországon a fekete listán szerepeltem, így hát oda sem térhettem vissza. Afrikában viszont nem számít, ki milyen európai, ott a fehérek nagyon is összetartanak.

M.Zs.: Béla, végezetül röviden fejtük meg, hogy mi is Afrika problémája?

B.B.: Szerintem Afrika problémáját az európaiak által a helyiekre erőszakolt fogyasztói társadalmi struktúra jelenti. Amikor kimentem, még nem volt annyira érzékelhető ez a jelenség, így hát nem is okozott akkora gondot. Ellenben, mostanában az összes afrikai ismerősöm mobiltelefont kér tőlem, miközben ételre nincs elég pénzük. Nőtt a különbség és az elégedetlenség a társadalomban ezáltal, mert az európai fogyasztást utánozzák, de ehhez nincsenek meg az elegendő forrásaik. És ez frusztrációhoz, veseregérzethez vezet.

M.Zs.: Szerinted Afrikának van jövője?

B.B.: Én nagyon örülök, hogy Afrikában élhettem, de erre a kérdésre nem tudok válaszolni. Hadd meséljek el egy megható történetet. Több mint 30 évig dolgozott a házamban egy hutu srác, az egész életét szinte nálam töltötte. A mai napig átutalom neki a burundi nyugdíjamat, abból tartja fenn a családját. Ő kérdezte meg egyszer tőlem: „Béla, mikor ér már véget ez a függetlenség? Mikor jönnek vissza a belgák?”

Jegyzet

¹ A hutu származású Melchior Ndadaye-t 1993-ban ölette meg a tuszi-többségű katonai vezérkar.